

Małgorzata Materniak-Pawłowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

malgosm@amu.edu.pl

Prokuratura II Rzeczypospolitej w świetle obowiązującego ustawodawstwa

*The Public Prosecutor's Office in the Second Polish Republic
in Light of the Binding Legislation*

STRESZCZENIE

W dziejach międzywojennej prokuratury istotną cezurę stanowił dzień 1 stycznia 1929 r. Do tego momentu, tj. w latach 1918–1928, ustroj prokuratury regulowały odrębne dla każdego z byłych zaborów przepisy prawa. Stanowiły one różnorodną mozaikę prawną, składającą się z przepisów polskich i obcych, dawnych i nowszych, zawierających rozwiązania przestarzałe i nowocześniejsze. W latach 1929–1939 obowiązywały natomiast jednolite przepisy prawne, których zasadnicza część została zawarta w rozporządzeniu Prezydenta RP z 1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, a rozwinięcie w przepisach wykonawczych różnego rodzaju, zwłaszcza w regulaminach funkcjonowania prokuratury. Pomimo tych znaczących różnic dotyczących źródeł prawa, ustroj prokuratury w całym okresie dwudziestolecia międzywojennego opierał się właściwie na tych samych zasadach. Prokuratura pozostawała w ścisłym organizacyjnym powiązaniu ze strukturą sądową, a jej poszczególne jednostki działały przy konkretnych sądach, przyjmując nawet od nich swoje nazwy. Cała prokuratura miała jednego wspólnego Prokuratora Naczelnego, którym był Minister Sprawiedliwości. Zasady naczelnego związane z funkcjonowaniem prokuratury to: zasada centralizmu, hierarchicznego podporządkowania, jednolitości, substytucji, dewolucji czy wreszcie – legalizmu.

Słowa kluczowe: prokuratura; wymiar sprawiedliwości

W dziejach międzywojennej prokuratury, podobnie jak w przypadku międzywojennego sądownictwa powszechnego, istotną cezurę stanowił dzień 1 stycznia 1929 r. Data ta, dzieląc lata międzywojnia na niemal dwa równe okresy, wprowadzała w ustroju prokuratury zasadnicze zmiany. Pierwsza dekada powojenna

charakteryzowała się występowaniem różnorodnej mozaiki prawnej, regulującej ustrój i funkcjonowanie prokuratury, składającej się z przepisów polskich i obcych, dawnych i nowszych, zawierających rozwiązania przestarzałe i nowocześniejsze. W drugiej natomiast obowiązywały już jednolite, pochodzące od polskiego ustawodawcy, źródła prawa.

W latach 1918–1928 ustrój prokuratury regulowały odrębne dla każdego z byłych zaborów przepisy prawa. I choć prace nad jego unifikacją rozpoczęły się dość wcześnie, bo już w 1919 r., na ich ostateczny efekt, w postaci jednolitego rozporządzenia regulującego zarówno ustrój prokuratury, jak i sądownictwa powszechnego, trzeba było poczekać niemal 10 lat¹. Ustawodawca polski starał się jednak, jeszcze przed dokonaniem formalnej unifikacji, która nastąpiła z dniem 1 stycznia 1929 r., wprowadzać rozwiązania prawne, które tworzyłyby pewną wspólną płaszczyznę działania prokuratury na obszarze całego państwa. Regulacje te – niezbyt zresztą liczne – umieszczane były z reguły w aktach prawnych dotyczących nie tyle samej prokuratury, co funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w ogóle. W dekreście Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego, funkcję Prokuratora Naczelnego przekazano Ministrowi Sprawiedliwości, dzięki czemu nad niejedolitą strukturą prokuratury w różnych obszarach państwa powołano jedną wspólną władzę centralną². Dekret ten ustanowił ponadto przy Sądzie Najwyższym odpowiednią liczbę prokuratorów i podprokuratorów, również w tym zakresie ujednolicając działanie prokuratury, zwłaszcza że jeden z prokuratorów ustanowionych przy Sądzie Najwyższym miał pełnić funkcję Pierwszego Prokuratora z określonym zakresem obowiązków i uprawnień. Wspólne dla całego obszaru państwa uregulowania związane z prokuraturą znalazły się też w innych aktach prawnych, dotyczących między innymi języka urzędowania³, kwalifikacji na poszczególne stanowiska⁴, wynagrodzenia⁵, należności za podróże służbowe⁶, państwowej pomocy lekar-

¹ Unifikacja ustroju prokuratury została dokonana wraz z unifikacją ustroju sądownictwa na mocy rozporządzenia Prezydenta RP – Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 6 lutego 1928 r., które weszło w życie z dniem 1 stycznia 1929 r. (Dz.U. z 1928 r., nr 12, poz. 93).

² Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 1919 r. (Dziennik Praw Państwa Polskiego, dalej jako: Dz.P.P.P. 1919, nr 15, poz. 199).

³ Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu (Dz.U. z 1924 r., nr 78, poz. 757).

⁴ Ustawa z dnia 31 maja 1921 r. o ulgach co do kwalifikacji na urząd sędziowski i prokuratorski (Dz.U. z 1921 r., nr 50, poz. 302).

⁵ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o uposażeniu sędziów i prokuratorów (wymiar sprawiedliwości) Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1920 r., nr 65, poz. 436); ustawa z dnia 5 grudnia 1923 r. o uposażeniu sędziów w sądownictwie powszechnym i administracyjnym oraz prokuratorów (Dz.U. z 1923 r., nr 134, poz. 1107).

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1924 r. o należnościach za podróże służbowe, delegacje (odkomenderowania) i przeniesienia funkcjonariuszy państwowych, sędziów i prokuratorów oraz wojskowych (Dz.U. z 1924 r., nr 72, poz. 703); rozporządzenie Rady Ministrów

skiej⁷ czy zasiłków⁸. Niewielką liczbę regulacji prawnych wydano także w tym okresie z myślą o obszarze wprawdzie nie całego państwa, ale dwóch byłych dzielnic: częściej – rosyjskiej i austriackiej⁹, nieco rzadziej – austriackiej i pruskiej¹⁰.

W latach 1918–1928 najkorzystniejszą sytuację prawną związaną z ustrojem prokuratury miał obszar dawnego zaboru rosyjskiego. Obowiązujące tu przepisy były nie tylko najnowsze, ale też pochodziły od polskiego ustawodawcy. Było to wynikiem prac, jakie podjęto w ramach, działającej od 1917 r., Tymczasowej Rady Stanu i jej Departamentu Sprawiedliwości, a które doprowadziły do przejęcia wymiaru sprawiedliwości przez stronę polską już we wrześniu tego roku¹¹. Podstawą działania, od dnia 1 września 1917 r., tzw. Królewsko-Polskiego wymiaru sprawiedliwości było wiele aktów prawnych, z których część odnosiła się również do ustroju i funkcjonowania prokuratury, stanowiącej jeden z jego elementów. Dla prokuratury największe znaczenie miały następujące akty prawne: *Przepisy tymczasowe o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim z 1917 r.*¹²

z dnia 23 września 1925 r. w sprawie należności za podróże służbowe, delegacje (odkomenderowania) i przeniesienia odbywane poza granicami państwa przez funkcjonariuszy państwowych, sędziów, prokuratorów oraz wojskowych (Dz.U. z 1925 r., nr 101, poz. 711).

⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1924 r. o państwowej pomocy lekarskiej dla funkcjonariuszy państwowych, sędziów i prokuratorów, ich rodzin oraz emerytów (Dz.U. z 1924 r., nr 73, poz. 725).

⁸ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 17 sierpnia 1927 r. w sprawie jednorazowego zasiłku dla funkcjonariuszy państwowych, sędziów i prokuratorów oraz osób wojskowych (Dz.U. z 1927 r., nr 73, poz. 632); rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 23 stycznia 1928 r. w sprawie jednorazowego zasiłku dla funkcjonariuszy państwowych, sędziów, prokuratorów, osób wojskowych oraz emerytów, wdów i sierot (Dz.U. z 1928 r., nr 7, poz. 41).

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie czasu urzędowania w sądach i urzędach wymiaru sprawiedliwości w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej oraz w Ministerstwie Sprawiedliwości (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości [dalej jako: Dz.Urz. Min. Spraw.], z 1920 r., nr 2, s. 20); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie czasu urzędowania w sądach i urzędach wymiaru sprawiedliwości w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej oraz w Ministerstwie Sprawiedliwości (Dz.Urz. Min. Spraw. z 1920 r., nr 4, s. 75).

¹⁰ Okólnik w przedmiocie mianowania i przenoszenia urzędników sądowych i prokuratorów oraz funkcjonariuszy niższych na obszarze b. zaboru austriackiego i pruskiego (Dz.Urz. Min. Spraw. z 1922 r., nr 15, s. 272).

¹¹ Na temat prac nad przejęciem wymiaru sprawiedliwości przez stronę polską w 1917 r. na terenie Królestwa Polskiego zob. M. Materniak-Pawłowska, *Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu i początki Ministerstwa Sprawiedliwości (luty 1917 – październik 1918)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2006, t. 58, z. 2, s. 249–272.

¹² Rozporządzenie Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego z dnia 18 lipca 1917 r. – Przepisy tymczasowe o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim (Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego [dalej jako: Dz.Urz. Dep. Spraw. TRS], z dnia 19 sierpnia 1917 r., nr 1, dział I, poz. 1), zmienione następnie między innymi dekretem Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego (Dz.P.P.P. z 1919 r., nr 15, poz. 199).

oraz *Instrukcja dla urzędów prokuratorskich* z 1918 r.¹³ Po odzyskaniu niepodległości akty te uzyskały nie tylko nową sankcję, ale również – w niektórych przypadkach – nieco zmodyfikowaną treść, dostosowano ją bowiem do potrzeb państwa polskiego, nieliczne natomiast przestały w ogóle obowiązywać. Podstawowe znaczenie dla określenia miejsca prokuratury w strukturach wymiaru sprawiedliwości oraz jej wewnętrznej budowy miały *Przepisy tymczasowe o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim* z 1917 r. Na ich mocy prokuratura została organizacyjnie powiązana ze strukturą sądową oraz otrzymała wielopoziomą budowę. Na jej czele stanął Prokurator Naczelny, którego funkcję pełnił Minister Sprawiedliwości (pierwotnie Dyrektor Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu). Przy Sądzie Najwyższym urzędowali – jak wskazano wcześniej – prokuratorzy i podprokuratorzy; podobnie zresztą było przy sądach apelacyjnych i okręgowych, gdzie zostali ustanowieni i prokuratorzy, i podprokuratorzy.

Sprawy związane z hierarchią urzędów prokuratorskich zostały rozwinięte w *Instrukcji dla urzędów prokuratorskich* z 1918 r. Prokuratorzy wszystkich szczebli zostali podporządkowani głównemu zwierzchnikowi prokuratury – Prokuratorowi Naczelnemu, czyli Ministrowi Sprawiedliwości. Pierwszy Prokurator Sądu Najwyższego (pierwotnie Prokurator Sądu Najwyższego), pozostając w bezpośredniej zależności od Ministra Sprawiedliwości, miał za zadanie zastępować go we wszystkich czynnościach sądowych wymagających stawiennictwa prokuratora w tym sądzie. Prokurator apelacyjny, będący zwierzchnikiem wszystkich prokuratorów w całym okręgu apelacyjnym i pozostający w stosunku bezpośredniej zależności od Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Naczelnego, miał szereg obowiązków, które wykonywał osobiście lub nadzorował, a w tym: wykonywał zarządzenia Ministra Sprawiedliwości dotyczące prokuratury, wydawał okólniki ze wskazówkami i wyjaśnieniami mającymi na celu jednolite postępowanie wszystkich podległych mu jednostek prokuratury, składał Ministrowi Sprawiedliwości sprawozdania z ich działalności oraz podejmował wiele innych czynności. Prokuratorowi apelacyjnemu podlegał bezpośrednio prokurator okręgowy, który miał podobne do niego obowiązki w stosunku do podległej mu, w jego okręgu, prokuratury. Prokuratura była zbudowana na zasadach ścisłej hierarchii, co znajdowało swój wyraz w występowaniu określonych zasad postępowania wewnątrz prokuratury, takich jak: konieczność respektowania rozporządzeń władzy przełożonej przez podległych prokuratorów, szczególnie w zakresie postępowania przygotowawczego, sądowego i wykonawczego, oraz obowiązek respektowania zarządzeń władzy przełożonej, dotyczących organizacji wewnętrznej i biurowości w prokuraturze. Zarazem obowiązujące przepisy

¹³ Zarządzenie wykonawcze Ministra Sprawiedliwości – Instrukcja dla urzędów prokuratorskich (Dziennik Urzędowy Królewsko-Polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości z 1918 r., nr 9, poz. 21).

prawne (w tym *Instrukcja dla urzędników prokuratorskich*) wyraźnie podkreślały, że występując przed sądem, przedstawiciel prokuratury był w granicach ustawy samodzielny.

Z budową hierarchiczną prokuratury związany był też sposób sprawowania nadzoru nad prokuratorami. Naczelný nadzór – w myśl *Przepisów tymczasowych o urzędzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim* – sprawował Prokurator Naczelný, natomiast nadzór służbowy nad prokuratorami i podprokuratorami urzędującymi w danym okręgu odpowiednio – prokurator sądu apelacyjnego i prokurator sądu okręgowego. W ramach sprawowania nadzoru służbowego władza przełożona miała prawo do wglądu we wszystkie czynności urzędowe, prawo żądania wyjaśnień, czynienia uwag oraz usuwania dostrzeżonych usterek, a także udzielania upomnień w razie dostrzeżenia nieprawidłowości w pełnieniu służby. Zgodnie z zasadą hierarchicznej budowy prokuratury wszyscy prokuratorzy byli zobowiązani do posłuszeństwa wobec zarządzeń władzy przełożonej, sprawującej nadzór.

Poza uregulowaniem ogólnych zasad dotyczących struktury prokuratury *Przepisy tymczasowe o urzędzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim* uregulowały też podstawowe kwestie związane ze statusem prawnym prokuratora. Funkcję prokuratora określiły jako urząd publiczny, którego sprawowanie podlegało pewnym rygorom i było możliwe po spełnieniu określonych warunków. Wymogi stawiane kandydatom na prokuratorów to: obywatelstwo polskie (pierwotnie obywatelstwo Królestwa Polskiego), nieposzlakowana opinia, wykształcenie prawnicze oraz praktyczna znajomość obowiązującego prawa. Od kandydatów na urząd prokuratora Sądu Najwyższego ustawodawca wymagał ponadto wyróżniającej się – zarówno teoretycznej, jak i praktycznej – znajomości prawa, choć bliżej nie określił, jak ten warunek miał być weryfikowany. Prokuratorzy byli powoływani na czas nieokreślony i mogli być odwołani przez władzę mianującą, którą był w stosunku do wszystkich prokuratorów – z wyjątkiem podprokuratorów okręgowych mianowanych przez Ministra Sprawiedliwości (pierwotnie Dyrektora Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu) – Prezydent RP (pierwotnie Marszałek Koronny, później Rada Regencyjna, następnie Tymczasowy Naczelnik Państwa, wreszcie Naczelnik Państwa). Prokuratorzy przed przystąpieniem do swoich obowiązków składali przysięgę (pierwotnie – przyrzeczenie)¹⁴. Za wykroczenia służbowe¹⁵ ponosili odpowiedzialność dyscy-

¹⁴ Tekst rotý przysięgi został zawarty w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1919 r. w przedmiocie nowego tekstu rotý przysięgi dla ministrów, urzędników i sędziów (Dz.U. z 1919 r., nr 89, poz. 486), zastępując dotychczasową rotę zawartą w dekreście Rady Regencyjnej w przedmiocie przysięgi dla ministrów, urzędników, sędziów i adwokatów (Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1918 r., nr 4, poz. 6).

¹⁵ W okólniku Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 września 1918 r. w przedmiocie postępowania porządkowego i dyscyplinarnego (Dz.Urz. Min. Spraw. z 1918 r., nr 12, poz. 16) sprecyzowano, na czym polegało przewinienie służbowe kwalifikujące się jedynie do traktowania

plinarną, przy czym właściwym sądem dyscyplinarnym był w stosunku do prokuratorów Sąd Najwyższy w pięcioosobowym składzie (pierwotnie w składzie izb połączonych), a w stosunku do podprokuratorów – właściwy sąd apelacyjny, również w komplecie pięcioosobowym. Kary dyscyplinarne przewidziane w postępowaniu dyscyplinarnym obejmowały: grzywnę, nagane, przeniesienie na inne miejsce służbowe oraz usunięcie ze służby.

Dla prokuratorów przewidziano określony strój urzędowy, który ograniczał się jednak do odznaki urzędowej w postaci, zakładanej przez lewe ramię, wstęgi w kolorze ciemno-amarantowym z zieloną wypustką¹⁶.

Na obszarze województw południowych, a więc na terenie dawnego zaboru austriackiego, ustrój i funkcjonowanie prokuratury w latach 1918–1928 regulowały przepisy austriackie. Była to sytuacja znacznie mniej korzystna niż w byłym zaborze rosyjskim nie tylko z uwagi na to, że źródłem tego prawa był ustawodawca obcy, ale też dlatego, iż regulacje austriackie miały znacznie dawniejszy rodowód, pochodziły sprzed niemal półwiecza. Polski ustawodawca starał się wprawdzie, począwszy od 1919 r., wprowadzać do nich zmiany, ale nie miały one na ogół zasadniczego charakteru, polegając najczęściej na dostosowywaniu treści uregulowań austriackich do potrzeb państwa polskiego. Spośród austriackich aktów prawnych największe znaczenie dla uregulowania statusu prawnego prokuratury miała procedura karna z 1873 r.¹⁷ wraz z wydanym w tym samym roku rozporządzeniem wykonawczym Ministra Sprawiedliwości¹⁸. To one odpowiadały za uregulowanie podstawowych zasad organizacyjnych prokuratury. W 1873 r. wydano również nową instrukcję dla prokuratorów¹⁹, choć nadal częściowo obowiązywała starsza instrukcja z 1854 r.²⁰ Nieliczne postanowienia dotyczące prokuratury zawierała ustawa o organizacji sądownictwa z 1896 r.²¹ Spośród regulacji prawnych wydanych przez polskiego ustawodawcę największe znaczenie miał, pochodzący z 1919 r., dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie zmian w urządzeniach wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austria-

porządkowego oraz wykroczenie służbowe stanowiące podstawę do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

¹⁶ Zarządzenie Dyrektora Departamentu Sprawiedliwości w przedmiocie odznak dla Królewsko-Polskich urzędników wymiaru sprawiedliwości (Dz.Urz. Dep. Spraw. TRS z 1917 r., nr 5, dział III, poz. 16).

¹⁷ Ustawa o postępowaniu karnym wraz z ustawą zaprowadzającą z dnia 23 maja 1873 r. (Austriacki Dziennik Ustaw Państwa [dalej jako: Austr. Dz.U.P.], z 1873 r., poz. 119).

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1873 r. zawierające przepisy wykonawcze do ustawy o postępowaniu karnym (Austr. Dz.U.P. z 1873 r., poz. 152).

¹⁹ Reskrypt Ministra Sprawiedliwości zawierający ogólną instrukcję dla prokuratorów starszych z dnia 25 listopada 1873 r. (nr 14956).

²⁰ Instrukcja dla prokuraturii państwa z dnia 3 sierpnia 1854 r. (Austr. Dz.U.P. z 1854 r., poz. 201).

²¹ Ustawa o organizacji sądownictwa z dnia 27 listopada 1896 r. (Austr. Dz.U.P. z 1896 r., nr 217).

ckim²². Wprowadził on nowe nazewnictwo sądów, a z uwagi na organizacyjne powiązanie prokuratury z sądownictwem – również nowe nazwy poszczególnych jednostek prokuratury. Od tego momentu prokuratura na tym obszarze składała się – podobnie jak na obszarze dawnego zaboru rosyjskiego – z prokuratorów i podprokuratorów przy Sądzie Najwyższym, przy sądach apelacyjnych i przy sądach okręgowych. Przy sądach najniższej instancji (tzn. powiatowych) działali natomiast oddelegowani tam podprokuratorzy okręgowi. W 1920 r. dokonano, na mocy rozporządzenia, zmiany nazwy instytucji tutejszej prokuratury oraz jej funkcjonariuszy. Austriackie regulacje prawne mówiły o „prokuratury państwa” i „funkcjonariuszach prokuratury państwa”, natomiast polskie – o „prokuraturze” i „funkcjonariuszach prokuratorów”²³.

Podobnie jak w byłym zaborze rosyjskim przedstawiała się tu kwestia nadzoru wewnętrznego w prokuraturze. Został on uregulowany przede wszystkim w ustawie o organizacji sądownictwa z 1896 r. Do Ministra Sprawiedliwości jako Prokuratora Naczelnego należał zwierzchni nadzór nad funkcjonowaniem całej prokuratury, z czego wynikało między innymi jego uprawnienie do wizytowania osobiście lub przez upoważnione osoby wszystkich jednostek prokuratury. Na czele prokuratury okręgu apelacyjnego zostali usytuowani prokuratorzy apelacyjni, sprawujący nad nią nadzór i za swoje czynności odpowiedzialni bezpośrednio przed Ministrem Sprawiedliwości, natomiast na czele prokuratury okręgowej – prokuratorzy okręgowi, sprawujący nadzór nad prokuratorami i podprokuratorami działającymi przy sądach okręgowych oraz podprokuratorami oddelegowanymi do sądów powiatowych. Prokuratorzy okręgowi podlegali bezpośrednio prokuratorom apelacyjnym.

Na terenie dawnego zaboru pruskiego system źródeł prawa regulujący ustrój prokuratury kształtował się podobnie, jak w byłym zaborze austriackim. Główny trzon tych regulacji stanowiły regulacje pozaborcze: pruskie i niemieckie, a ich uzupełnienie – regulacje stanowione przez polskiego ustawodawcę już po odzyskaniu niepodległości. Do najważniejszych niemieckich aktów prawnych należała ustawa o organizacji sądownictwa z 1877 r. (zmieniona później i uzupełniona szeregiem innych aktów prawnych²⁴) oraz pruska ustawa o postępowaniu dyscyplinarnym

²² Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie zmian w urządzeniach wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austriackim (Dz.P.P.P. z 1919 r., nr 15, poz. 200).

²³ Rozporządzenie Kierownika Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 1920 r. w przedmiocie ustanowienia kontraktowych referentów prokuratur przy sądach okręgowych w b. zaborze austriackim oraz zmiany nazwy funkcjonariuszów prokuratury Państwa przy sądach powiatowych (Dz.U. z 1920 r., nr 57, poz. 355).

²⁴ Ustawa o ustroju sądownictwa z dnia 27 stycznia 1877 r. (Dziennik Ustaw Rzeszy Niemieckiej [dalej jako: Dz.U. Rz. Niem.], z 1877 r., nr 4, s. 41–80), zmieniona ustawą z dnia 17 maja 1898 r. w przedmiocie zmian ustawy o ustroju sądownictwa i procedury karnej (Dz.U. Rz. Niem. z 1898 r., nr 21, s. 252 i n.) oraz ustawą w przedmiocie zmian ustawy o ustroju sądownictwa i procedury cywilnej z dnia 1 czerwca 1909 r. (Dz.U. Rz. Niem. z 1909 r., nr 30, s. 475–498).

przeciw sędziom z 1851 r.²⁵ Regulacje prawne pochodzące od polskiego ustawodawcy były na tym obszarze – inaczej niż na terenie dawnego zaboru austriackiego – bardzo liczne i przybierały różną formę: od ustaw, przez akty wykonawcze, takie jak rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, aż po akty niższego rzędu, czyli zarządzenia, okólniki czy listy okólne Ministra b. Dzielnicy Pruskiej i Ministra Sprawiedliwości²⁶. Największe znaczenie miały: ustawa sejmowa z 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej²⁷ oraz rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej o urzędach i urzędnikach sądowych w b. dzielnicy pruskiej²⁸, o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorskich w b. dzielnicy pruskiej²⁹, o organizacji sądownictwa karnego w b. dzielnicy pruskiej³⁰, o mianowaniu sędziów komisoryjnych i podprokuratorów komisoryjnych przy sądach okręgowych³¹, o aplikacji sądowej³².

Na mocy niemieckiej ustawy o organizacji sądownictwa z 1877 r., zmienionej później i uzupełnionej przez polskiego ustawodawcę, prokuratura województw zachodnich była zorganizowana podobnie, jak na pozostałym obszarze Polski, z pewnymi jednak różnicami. Przy Sądzie Najwyższym i sądach apelacyjnych działali prokuratorzy i podprokuratorzy, natomiast przy sądach okręgowych – prokuratorzy, podprokuratorzy i podprokuratorzy pomocniczy. Ci ostatni nie musieli posiadać kwalifikacji prokuratorskich, a jedynie ukończone studia prawnicze (ewentualnie odbywać aplikację sądową w b. dzielnicy pruskiej lub austriackiej). Co ciekawe, polskie regulacje prawne przewidywały możliwość powoływania przy sądach okręgowych również tzw. podprokuratorów komisoryjnych. Do tej funkcji można było powoływać tylko osoby zdolne do sprawowania urzędu prokuratorskiego, choć podprokuratorzy komisoryjni nie byli urzędnikami etatowymi, a ich stosunek służbowy był stosunkiem umownym, który mógł być wypowiedziany z zachowaniem jednomiesięcznego terminu. Obok czynności

²⁵ Pruska ustawa o postępowaniu dyscyplinarnym przeciw sędziom z dnia 7 maja 1851 r. i 26 marca 1856 r. (Zbiór ustaw z 1851 r., s. 218; Zbiór ustaw z 1856 r., s. 201).

²⁶ Szczegółowy wykaz aktów prawnych mających znaczenie dla ustroju prokuratury w b. zaborze pruskim w latach 1919–1928 zob. M. Materniak-Pawłowska, *Podstawy prawne ustroju prokuratury w Polsce w latach 1918–1928*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. 66, z. 2, s. 125–127.

²⁷ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej (Dz.P.P.P. z 1919 r., nr 64, poz. 385).

²⁸ Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej o urzędach i urzędnikach w b. dzielnicy pruskiej (Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, s. 409).

²⁹ Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorskich w b. dzielnicy pruskiej (Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, s. 414).

³⁰ Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 15 grudnia 1919 r. o organizacji sądownictwa karnego w b. dzielnicy pruskiej (Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, s. 414).

³¹ Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 31 stycznia 1920 r. o mianowaniu sędziów komisoryjnych i podprokuratorów komisoryjnych przy sądach okręgowych (Dziennik Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej [dalej jako: Dz.Urz. Min. B. Dz. Pr.], z 1920 r., nr 6, s. 111).

³² Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 3 marca 1920 r. o aplikacji sądowej (Dz.Urz. Min. B. Dz. Pr. z 1920 r., nr 11, s. 246).

prokuratorskich mogli oni sprawować inny urząd lub nawet wykonywać inny zawód. Podlegali jednak, pod względem służbowym i dyscyplinarnym, tym samym zasadom, co pozostali prokuratorzy³³. Przy sądach powiatowych powoływani byli podprokuratorzy i zastępcy podprokuratora³⁴.

Jeżeli prokuratura działająca przy sądzie apelacyjnym lub okręgowym składała się z kilku prokuratorów, to jeden z nich pełnił funkcję pierwszego prokuratora, a pozostali – jego zastępców. Nadzór nad całą prokuraturą przysługiwał tu – tak jak na pozostałym obszarze państwa – Ministrowi Sprawiedliwości jako Prokuratorowi Naczelnemu, natomiast nadzór bezpośredni (w ramach swoich okręgów) – pierwszym prokuratorom przy sądach apelacyjnych i sądach okręgowych.

Warunki konieczne do wykonywania zawodu prokuratora były na tym obszarze tożsame z warunkami koniecznymi do wykonywania zawodu sędziego. Podstawą przygotowania zawodowego była bowiem wspólna aplikacja sądowa. Prokuratorzy tej dzielnicy używali takich samych odznak, jak prokuratorzy urzędujący na terenie dawnego zaboru rosyjskiego, tj. wstęgi ciemno-amarantowej przewieszzonej przez lewe ramię.

Unifikacja ustroju prokuratury została dokonana wraz z unifikacją ustroju sądownictwa na mocy rozporządzenia prezydenta RP – Prawo o ustroju sądów powszechnych z 1928 r., które weszło w życie z dniem 1 stycznia 1929 r.³⁵ Rozporządzenie w szerszym zakresie normowało ustrój i zasady funkcjonowania sądownictwa powszechnego, ale stworzyło też ogólne ramy organizacyjne dla prokuratury. Wspólne unormowanie jednym aktem prawnym ustroju sądownictwa powszechnego i prokuratury wynikało z utrzymanej zasady organizacyjnego powiązania obydwu organów wymiaru sprawiedliwości. Prawo o ustroju sądów powszechnych było kilkakrotnie nowelizowane i zmiany te dotyczyły również prokuratury³⁶. Prokuraturze został w nim poświęcony osobny Dział VI oraz pojedyncze artykuły rozsiane po całym akcie prawnym.

³³ Art. 1–8 rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 31 stycznia 1920 r. o mianowaniu sędziów komisoryjnych i podprokuratorów komisoryjnych przy sądach okręgowych (Dz.Urz. Min. B. Dz. Pr. z 1920 r., nr 6, s. 111).

³⁴ Por. § 142 pkt 3 i art. 8 rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej o urzędach i urzędnikach w b. dzielnicy pruskiej (Tygodnik Urzędowy 1919, nr 70, s. 409).

³⁵ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 6 lutego 1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1928, r., nr 12, poz. 93).

³⁶ Nowele: ustawa z dnia 4 marca 1929 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień rozporządzenia prezydenta RP z dnia 6 lutego 1928 r., zawierającego prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1930 r., nr 5, poz. 43); rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24 listopada 1930 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień rozporządzenia prezydenta RP z dnia 6 lutego 1928 r., zawierającego prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1930 r., nr 80, poz. 626); rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 23 sierpnia 1932 r. zmieniające niektóre przepisy prawa o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1932 r., nr 73, poz. 661); rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 7 października 1932 r. zmieniające niektóre przepisy prawa o ustroju sądów powszechnych (Dz.U.

Dział VI, obejmujący art. 231–254, został zatytułowany *Urzędy prokuratorские*, ale nowela z dnia 23 sierpnia 1932 r. przemianowała go na *Prokuraturę*. Zawierał przede wszystkim postanowienia dotyczące wewnętrznej organizacji prokuratury oraz zasad wykonywania zawodu prokuratora. Wskazano na rolę prokuratury jako strażnika ustaw (art. 231), kierującego się w swoich czynnościach zasadami bezstronności (art. 231 w brzmieniu dodanym nowelą z dnia 4 marca 1929 r.). Prokuratura była – jak dotąd – zbudowana na zasadzie hierarchicznego podporządkowania z Ministrem Sprawiedliwości jako Naczelnym Prokuratorem (art. 232). Prokuratorzy działali przy Sądzie Najwyższym, sądach apelacyjnych, okręgowych i wyjątkowo – za zgodą Ministra Sprawiedliwości – przy sądach najniższych, czyli grodzkich. Przy Sądzie Najwyższym czynni byli początkowo Pierwszy Prokurator, prokuratorzy i wiceprokuratorzy, lecz na mocy noweli z dnia 23 sierpnia 1932 r. stanowisko wiceprokuratorów usunięto, a osoby pełniące ich obowiązki przeniesiono na stanowiska prokuratorów tego sądu. Przy sądach apelacyjnych działali prokuratorzy i wiceprokuratorzy apelacyjni, a przy sądach okręgowych – prokuratorzy, wiceprokuratorzy i podprokuratorzy okręgowi (art. 233 § 1). Minister Sprawiedliwości mógł ustanawiać przy poszczególnych sądach grodzkich podprokuratorów okręgowych.

Dział VI rozporządzenia regulował też sprawy nadzoru nad działalnością prokuratury, wskazując na rolę Ministra Sprawiedliwości jako Naczelnego Prokuratora, a także na rolę Pierwszego Prokuratora Sądu Najwyższego, prokuratorów apelacyjnych i okręgowych – w stosunku do prokuratorów podległych im okręgów (art. 235 § 1 i art. 235¹ dodany nowelą z dnia 23 sierpnia 1932 r.), i określając zakres czynności należących do przełożonych względem podległych im jednostek (art. 234). Wskazano na tryb postępowania związanego ze sprawowaniem nadzoru – od prawa do wskazywania niewłaściwości i błędów dostrzeżonych w wykonywanych czynnościach służbowych, aż po wszczęcie i przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego (art. 244–245). Postanowienia dotyczące nadzoru dawały wyraz dwóm zasadom organizacyjnym prokuratury: zasadzie hierarchiczności i jednolitości.

W dalszej części uregulowano zasady dopuszczenia do wykonywania zawodu prokuratora i zawiązywania się stosunku służbowego (art. 236–240). Od kandydata na stanowisko prokuratora wymagano spełnienia w zasadzie tych samych warunków, co od kandydata na stanowisko sędziego (art. 236)³⁷. Nominacje na stanowiska prokuratora przekazano Prezydentowi RP (na wniosek Ministra Sprawiedliwości), z wyjątkiem nominacji podprokuratorów okręgowych, które pozostawiono w gestii Ministra Sprawiedliwości (art. 238 zmieniony przez nowelę z dnia

z 1932 r., nr 86, poz. 734); ustawa z dnia 14 kwietnia 1937 r. o zmianie prawa o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1937 r., nr 30, poz. 220).

³⁷ Por. M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003, s. 229–233.

23 sierpnia 1932 r. i 7 października 1932 r.). Sposób zawiązywania się stosunku służbowego – z chwilą doręczenia urzędowego zawiadomienia o mianowaniu – regulował art. 239, zaś sposób złożenia ślubowania (a później – na mocy noweli z dnia 7 października 1932 r. – przysięgi) – art. 240. Nie pominięto też kwestii wyłączeń związanych z występowaniem pokrewieństwa czy powinowactwa z osobami wykonującymi już zawód sędziego lub prokuratora w danym okręgu (art. 237). Przeniesienie lub delegowanie prokuratora do innej miejscowości mógł zarządzić bez żadnych ograniczeń, o ile dobro służby tego wymagało, Minister Sprawiedliwości, natomiast w ograniczonym zakresie, tj. na czas do sześciu tygodni – również przełożony danej prokuratury w stosunku do podwładnych (art. 242 § 2). Przeniesienie w stan spoczynku uregulowały przepisy art. 243, zgodnie z którymi Minister Sprawiedliwości mógł zarządzić przejście lub przeniesienie prokuratora w stan spoczynku z urzędu z powodu choroby, ułomności cielesnej lub umysłowej czy w interesie wymiaru sprawiedliwości (tu miały odpowiednio zastosowanie przepisy art. 11 lit. a, b, c dotyczące sędziów). Na mocy noweli z dnia 24 listopada 1930 r. stało się też możliwe przeniesienie z urzędu przez Ministra Sprawiedliwości w stan spoczynku prokuratora, który ukończył 60 lat i uzyskał prawo do pełnego uposażenia emerytalnego (art. 243 § 3 dodany wskazaną nowelą).

Sporo miejsca poświęcono w Dziale VI prawom i obowiązkom prokuratorów (art. 246–253). Wśród praw wymieniano: prawo do urlopu (art. 246 i 247 § 1) oraz prawo do zwolnienia z zajęć na czas do siedmiu dni (wprowadzone nowelą z dnia 23 sierpnia 1932 r.). Wśród obowiązków wskazano przede wszystkim wierne służenie Rzeczypospolitej Polskiej (art. 248), czym dano wyraz kolejnej zasadzie organizacji prokuratury – zasadzie legalności. Do obowiązków prokuratora zaliczono także ściśle wykonywanie poleceń zwierzchników, co nie dotyczyło jedynie składania wniosków i oświadczeń na rozprawie, o ile ujawniły się na niej nowe okoliczności (art. 249 w brzmieniu zmienionym nowelą z dnia 4 marca 1929 r.). Prokurator był ponadto zobowiązany do zamieszkiwania w wyznaczonej mu przez władzę zwierzchnią miejscowości (art. 251) i nie mógł oddawać się zajęciom ubocznym, które przeszkadzałyby mu w pełnieniu obowiązków służbowych lub mogłyby uchybić godności jego stanu (art. 252 § 1), a zgodę na inne zajęcia uboczne zawsze musiała wyrazić właściwa władza zwierzchnia (art. 253).

Oprócz Działu VI w prawie o ustroju sądów powszechnych pojawiły się również inne pojedyncze artykuły, odnoszące się wprost lub przez odniesienie do prokuratury. Zgodnie z treścią art. 39 Sąd Najwyższy orzekał w trzysobowym składzie po wysłuchaniu w każdej sprawie wniosków prokuratora. Nowela z dnia 23 sierpnia 1932 r. wprowadziła do tego przepisu prawnego pewne ograniczenia, tzn. Sąd Najwyższy przed orzeczeniem wysłuchiwał wniosków prokuratora we wszystkich sprawach karnych, lecz nie we wszystkich sprawach cywilnych, bo tylko w tych, w których przepis szczególny lub uznanie prokuratora tego wymagało. W art. 49–50 jest mowa o udziale prokuratorów w zgromadzeniach ogólnych

sądu i – powołanych nowelą z dnia 24 listopada 1930 r. – kolegiach administracyjnych. Prokurator brał w nich udział, choć bez prawa głosu stanowczego, miał też prawo do stawiania wniosków. Przepisy prawne zezwalały mu na obecność w trakcie całego posiedzenia, nie wyłączając momentów głosowania.

Art. 68 pkt c stanowił o zasadach starszeństwa służbowego na stanowiskach sędziowskich, ale pośrednio dotyczył też prokuratorów. Warto zwrócić na niego uwagę, gdyż wprowadził zrównanie czasu służby, od której zależało starszeństwo służbowe, spędzonej na stanowiskach sędziowskich, prokuratorских i referendarskich w Ministerstwie Sprawiedliwości i Prokuraturii Generalnej RP. Podobne znaczenie miał art. 85, zrównujący lata służby sędziego i prokuratora, a więc nadający im tę samą wartość przy ubieganiu się o wszystkie w zasadzie stanowiska sędziowskie od sądów okręgowych aż po Sąd Najwyższy. Prezesem SN mógł np. zostać nie tylko sędzia SN posiadający odpowiedni staż pracy, ale również Pierwszy Prokurator lub prokurator SN, a nawet prokurator apelacyjny mający za sobą dwunastoletni staż pracy. Art. 86 wskazywał, że zasady dotyczące wymagań co do stażu pracy na określone stanowiska w sądownictwie powszechnym miały zastosowanie także do sędziów i prokuratorów wojskowych.

W dziale poświęconym odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (Dział II, rozdział VII) znalazły się postanowienia związane z udziałem prokuratora w tym postępowaniu. Prokurator pełnił w nim rolę prokuratora dyscyplinarnego, przy czym w zależności od rodzaju sądu dyscyplinarnego – sądu dyscyplinarnego okręgu apelacyjnego, wyższego sądu dyscyplinarnego czy Najwyższego Sądu Dyscyplinarnego – występował w tej roli odpowiednio prokurator apelacyjny, prokurator SN i Pierwszy Prokurator SN. Sąd przed wydaniem orzeczenia dyscyplinarnego był zobowiązany wysłuchać wniosków prokuratora (art. 143). Prokurator mógł też pełnić, na prośbę obwinionego w tym postępowaniu sędziego, rolę obrońcy na równi z sędziami czy adwokatami (art. 145). Kolejne przepisy prawne tego rozdziału wskazały na czynności podejmowane przez prokuratora dyscyplinarnego, np. dotyczące składania wniosków (art. 152 § 2).

Dział VII prawa o ustroju sądów powszechnych, poświęcony aplikantom sądowym, dotyczył też właściwie w całości osób przygotowujących się do wykonywania zawodu prokuratora, z uwagi na to, że przewidywano jedną wspólną aplikację dla zawodu sędziego i prokuratora (art. 255–261). Aplikacja (zwana sądową) polegała w związku z tym na zaznajomieniu się ze wszystkimi działami czynności nie tylko sędziego, ale również prokuratora, oraz z funkcjonowaniem sekretariatów sędziowskich i prokuratorских (art. 257 § 1). Kończący aplikację egzamin nazywano wprawdzie „sędziowskim”, obejmował on jednak wszystkie działy prawa, których znajomość była potrzebna do pełnienia stanowiska zarówno sędziego, jak i prokuratora (art. 259). Po złożeniu egzaminu sędziowskiego prezes sądu apelacyjnego wyznaczał asesora do urzędu prokuratorского, a prokurator apelacyjny przekazywał im pełnienie czynności prokuratorских (art. 260 § 2).

Dział VIII prawa o ustroju sądów powszechnych, poświęcony sekretariatom oraz niższym funkcjonariuszom sądowym i prokuratorskim, powoływał osobne sekretariaty prokuratora (art. 262 § 2) i wskazywał na warunki pełnienia w nich obowiązków sekretarza (art. 264).

Nie tylko prawo o ustroju sądów powszechnych regulowało w latach 1929–1939 ustrój prokuratury. Czyniły to również przepisy niższego rzędu, wydane celem rozwinięcia lub uzupełnienia jego przepisów. Przybierały one różną formę: najczęściej rozporządzeń (Ministra Sprawiedliwości, rzadziej – Rady Ministrów) publikowanych w Dzienniku Ustaw, czasem – zarządzeń i okólników Ministra Sprawiedliwości publikowanych w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Sprawiedliwości. Wśród tych aktów na szczególną uwagę zasługują regulaminy. Były to zarówno regulaminy wewnętrznego urzędowania sądów, z którymi prokuratura była organizacyjnie powiązana, jak i zwłaszcza regulaminy wewnętrznego urzędowania prokuratur.

Wśród regulaminów prokuratur należy wymienić regulaminy urzędowania prokuratury Sądu Najwyższego. Pierwszy z nich został wydany w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w dniu 19 marca 1930 r., a wszedł w życie z dniem 1 maja tego roku³⁸. Regulamin określał zadania wszystkich prokuratorów działających przy Sądzie Najwyższym, czyli Pierwszego Prokuratora, prokuratorów i wiceprokuratorów (do czasu, gdy w 1932 r. stanowisko wiceprokuratorów zlikwidowano), wskazywał zasady wewnętrznego urzędowania prokuratury oraz podziału czynności, zawierał regulacje dotyczące postępowania dyscyplinarnego i szeroko określał zasady funkcjonowania sekretariatu prokuratury Sądu Najwyższego. Regulamin z 1930 r. został dość szybko zastąpiony nowym, wydanym w drodze kolejnego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości dnia 1 grudnia 1932 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1933 r.³⁹ Szerzej niż w poprzednim regulaminie unormowano w nim pozycję i zadania Pierwszego Prokuratora Sądu Najwyższego.

W innych aktach prawnych uregulowano kompleksowo zasady urzędowania prokuratur sądów apelacyjnych i okręgowych. Były to kolejno regulaminy z 1929 r.⁴⁰,

³⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 marca 1930 r. – Regulamin urzędowania Prokuratury Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1930 r., nr 22, poz. 192), zmienione później rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1931 r. w sprawie częściowej zmiany postanowień regulaminu urzędowania Prokuratury Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1931 r., nr 102, poz. 785).

³⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. – Regulamin urzędowania Prokuratury Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1932 r., nr 110, poz. 912).

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 r. – Regulamin urzędowania prokuratur sądów apelacyjnych i okręgowych (Dz.U. z 1929 r., nr 46, poz. 382).

z 1931 r.⁴¹, z 1932 r.⁴² oraz z 1935 r.⁴³ Wszystkie były obszerne i szczegółowo normowały kwestie związane nie tylko z ustrojem wewnętrznym prokuratury, ale również z pozycją i rolą prokuratora w postępowaniu karnym. W tym pierwszym zakresie regulowały sprawy dotyczące zadań prokuratora, wewnętrznej organizacji prokuratury, podziału czynności między prokuratorami, zasad urzędowania prokuratorów czy działania ich sekretariatów, uzupełniając i uszczegóławiając postanowienia prawa o ustroju sądów powszechnych. W drugim zakresie dookreślały zasady prowadzenia postępowania przygotowawczego, sporządzania aktu oskarżenia, udziału prokuratora w postępowaniu karnym oraz jego rolę w postępowaniu wykonawczym, uzupełniając regulacje zawarte w kodeksie postępowania karnego⁴⁴.

Z uwagi na organizacyjne powiązanie prokuratury z sądami powszechnymi zastosowanie miały też w stosunku do prokuratorów niektóre postanowienia zawarte w regulaminach funkcjonowania poszczególnych sądów, w tym w regulaminach Sądu Najwyższego⁴⁵, ogólnych regulaminach urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich⁴⁶, regulaminie wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach cywilnych⁴⁷ oraz zwłaszcza w regulaminach wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych⁴⁸.

Poza regulaminami wydawano też inne akty wykonawcze, w których normowano sprawy związane z funkcjonowaniem prokuratury. Publikowane były

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1931 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania prokuratorów sądów apelacyjnych i okręgowych (Dz.U. z 1931 r., nr 102, poz. 784).

⁴² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania prokuratorów sądów apelacyjnych i okręgowych (Dz.U. z 1932 r., nr 110, poz. 910).

⁴³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lipca 1935 r. – Regulamin urzędowania prokuratorów sądów apelacyjnych i okręgowych (Dz.U. z 1935 r., nr 55, poz. 357).

⁴⁴ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1928 r., nr 33, poz. 313).

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 1929 r. w sprawie wydania regulaminu Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1929 r., nr 53, poz. 427); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. – Regulamin Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1932 r., nr 110, poz. 911).

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1928 r. – Regulamin ogólny wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich (Dz.U. z 1928 r., nr 104, poz. 934); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. – Regulamin ogólny wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich (Dz.U. z 1932 r., nr 110, poz. 905).

⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 1932 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach cywilnych (Dz.U. z 1932 r., nr 114, poz. 941).

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 1929 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych (Dz.U. z 1929 r., nr 42, poz. 352); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych (Dz.U. z 1932 r., nr 110, poz. 909).

w Dzienniku Ustaw i Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Sprawiedliwości, a obejmowały wiele szczegółowych kwestii, takich jak sposób przedstawiania kandydatów na stanowiska prokuratorskie, przenoszenie prokuratorów w inne miejsce służbowe i w stan spoczynku, tytuły urzędowe prokuratorów, należności za podróże służbowe, uposażenia prokuratorów i wielu innych.

W latach 1918–1928, a więc w okresie przed unifikacją ustroju prokuratury, pomimo występowania trzech różnych źródeł prawa regulujących jej ustrój, prokuratura opierała swoją organizację na jednakowych, a w niektórych przypadkach – wręcz jednolitych zasadach. Nie było to jednak wyłącznie wynikiem działania polskiego ustawodawcy, zmierzającego do jak najrychlejszego ujednoczenia ustroju wymiaru sprawiedliwości na obszarze całego państwa, choć jego działania na tym polu przyniosły wymierne efekty. W głównej mierze przyczyniło się do tego ukształtowanie się prokuratury we wszystkich zaborach pod wpływem jednego niemieckiego modelu, w którym była ona organem państwa powołanym głównie do walki z przestępczością. W tym modelu prokuratura pozostawała w ścisłym organizacyjnym powiązaniu ze strukturą sądową, a poszczególne jednostki prokuratury działały przy konkretnych sądach, przyjmując nawet od nich swoje nazwy. Cała prokuratura miała jednego wspólnego Prokuratora Naczelnego, którym był Minister Sprawiedliwości. Podlegali mu prokuratorzy jednego wspólnego dla całego państwa Sądu Najwyższego, pełniący dla ziem wszystkich trzech byłych zaborów niemal analogiczną rolę – strażnika przestrzegania prawa, niepełniącego funkcji bezpośredniego nadzoru nad pozostałymi prokuratorami. Jeden z prokuratorów Sądu Najwyższego pełnił funkcję Pierwszego Prokuratora i jego zadaniem było zastępowanie Ministra Sprawiedliwości we wszystkich sprawach toczących się przed Sądem Najwyższym, w których jego udział był konieczny. Niższe szczeble prokuratury były podobnie zbudowane we wszystkich byłych zaborach, a różnice dotyczyły jedynie najniższego szczebla, co wynikało z różnic występujących w strukturze sądownictwa powszechnego. Wszędzie działali prokuratorzy i podprokuratorzy apelacyjni oraz prokuratorzy i podprokuratorzy okręgowi, a w dawnym zaborze austriackim i pruskim funkcjonowali też podprokuratorzy przy sądach najniższych, tj. sądach powiatowych. Spójnie przedstawiały się też zasady naczelnego związane z funkcjonowaniem prokuratury. Zawarte wprawdzie w różnych aktach prawnych, obowiązujących w poszczególnych byłych zaborach, wyrażały te same reguły: centralizmu, hierarchicznego podporządkowania, jednolitości, substytucji, dewolucji czy wreszcie legalizmu. Wszędzie zatem prokuratura działała na tych samych ogólnych zasadach, choć wywodziły się one z różnych źródeł. Równocześnie występowały pewne różnice dotyczące wewnętrznej organizacji prokuratury oraz – znacznie poważniejsze – różnice w zakresie stanowiska prokuratury w procesie zarówno karnym, jak i cywilnym, co wynikało z obowiązywania odrębnych procedur sądowych.

Ujednoczenie ustroju prokuratury w 1929 r. nie wiązało się z zasadniczą zmianą w jej modelu funkcjonowania, a zwłaszcza usytuowaniu w strukturach

wymiaru sprawiedliwości czy ogólniej – strukturach państwa. Prokuratura pozostała organem wymiaru sprawiedliwości funkcjonującym w oparciu o te same, co wcześniej, zasady, organizacyjnie powiązany z sądami powszechnymi i Ministrem Sprawiedliwości jako Prokuratorem Naczelnym.

BIBLIOGRAFIA

- Austriacki Dziennik Ustaw Państwa 1854, 1873, 1896.
Dziennik Praw Królestwa Polskiego 1918.
Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919.
Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego 1917.
Dziennik Urzędowy Królewsko-Polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości 1918.
Dziennik Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej 1920.
Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości 1918, 1920, 1922.
Dziennik Ustaw 1919, 1920, 1921, 1923, 1924, 1925, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1935, 1937.
Dziennik Ustaw Rzeszy Niemieckiej 1877, 1898, 1909.
Materniak-Pawłowska M., *Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu i początki Ministerstwa Sprawiedliwości (luty 1917 – październik 1918)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2006, t. 58, z. 2.
Materniak-Pawłowska M., *Podstawy prawne ustroju prokuratury w Polsce w latach 1918–1928*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. 66, z. 2.
Materniak-Pawłowska M., *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003.
Tygodnik Urzędowy 1919.

SUMMARY

During the interwar years, the date of the 1 January 1929 constituted an important turning point for the public prosecutor's office. Until that moment, namely between 1918 and 1928, the legislation of the prosecutor's office was regulated by the separate legal acts of each of the previously partitioned areas of the country. This varied legal mosaic was composed of Polish and foreign regulations, older and newer regulations, and also they contained outdated as well as more modern solutions. On the other hand, uniform legal regulations were in force between 1929 and 1939. The majority of the aforementioned regulations were included in the ordinance of the President of the Polish Republic from 1929 called *Law on the system of common courts*. The regulations were further developed in various bylaws, especially in the rules pertaining to the functioning of the prosecutor's office. Despite these significant differences connected with the sources of the law, the legislation of the prosecutor's office during the entire interwar period was practically based on the same rules. The prosecutor's office remained in close organizational connection with the courts' structure. Furthermore, given prosecutor's offices were functioning by their respective courts, even going as far as taking the courts' names. The entire prosecutor's office had one common Public Prosecutor General in the person of the Justice Minister. And the main rules connected with the functioning of the prosecutor's office are: the principle of centralism, hierarchical subordination, uniformity, substitution, devolution and, finally, legalism.

Keywords: public prosecutor's office; judiciary